FRİG YAZISININ KÖKENİNE DAİR "AVRUPA DIŞI" ETNOLOJİK BAKIŞ

Aytaç BOZKUYU*

Tarihi, hikâyeden ayırıp bir bilim haline getiren en önemli unsur hiç kuşkusuz tarihin diğer bilimlerden yardım alarak kaynakları objektif yorumlamasıdır. Antik uygarlıkları incelemek, kaynak yetersizliğinden dolayı zor olsa da son yıllarda teknolojinin gelişmesiyle birlikte kriminal tarih yaklaşımı, araştırmalarımızı kolaylaştırmaktadır. Bu doğrultuda Antropoloji, Etnoloji ve Arkeoloji tarihin aydınlatılmasında en önemli bilim dallarıdır.

Kıtaların kalbi olan Anadolu'yu hem Doğu hem de batı dünyası tarif ederken köprü olduğundan ve birçok uygarlığın gelip geçtiğinden bahsederler. Özellikle XVIII. XIX ve XX. Yüzyıl tarihsel bakışını belirleyen İngiltere, Fransa daha sonraları Almanya ve Rusya arkeolojik, filolojik verileri Batıya özgü kurallarla açıklama yoluna gitmişlerdir. Bu yaklaşım köken bulma yarışını da hızlandırmıştır. Anadolu'yu nerdeyse tamamen Hint-Avrupa tezinin merkezi haline getirip Yunan halkını Greklerin devamı ve Anadolu halklarını da Greklerin kökeni gibi gösterme konusunda yoğun bir çaba harcamışlardır. Dünya göç yollarının genel olarak Doğudan Batıya ilerlemesini hiçe sayarak Hint- Avrupa

* Tarihçi / Etnolog

kavimlerinin Batıdan Doğuya hareket ettiğini sonra tekrar Avrupa'ya geldiklerini söyleyerek bilimi yanıltma hedefi gütmüşlerdir. Böylece Orta Asya[1] halklarının Anadolu ile bağlantısı göz ardı ederek tarihin akışını yönlendirmek istemişlerdir.

Makalemizin dayanak noktası elbette Antropolojik, Arkeolojik, Filolojik ve Etnolojik verilerdir. 21. Yüzyıl tarihçiliği bize olayları çok yönlü inceleme olanağı sağlamaktadır. Tüm bilim insanlarının amacı objektif yaklaşımla doğru bilgiye ulaşmak olmalıdır. Bizde Anadolu halklarından biri olan ve hakkında çok fazla yorum yapılan Friglerin, tarihi ve etnolojisi hakkında elimizdeki maddi verileri kullanarak farklı bakış açılarıyla gerçeğe ulaşmaya çalışacağız.

Antik Çağ'da Orta Anadolu'da yaşayan Frigler, Avrupa tarihçilerin bakış açılarına göre; *Hititlerin MÖ 1200 civarında yıkılmasından sonra muhtemelen Güneydoğu Avrupa'dan bölgeye geldikleri, Herodot ve Strabon gibi antik yazarlara dayanarak, Güneydoğu Avrupa halkları ile aralarındaki maddi kültür benzerlikleri nedeniyle Friglerin Avrupa kökenli* olduklarını söylemektedirler. Hatta onlara göre Frigler, *Makedonyalıların komşuları olan ve Anadoluya gelmeden önce Brigler adını taşıyan, Makedonya ve Trakya'dan Boğazlar yolu ile Anadolu'ya göç eden Trak boylarından biriydi.* Antik Yunan kaynakları, yukarıda değindiğimiz ve bize göre ön yargılı bir yaklaşımın ürünü olan bu kimlik ve ilişkilendirme sorununun temel dayanaklarından biridir. Öyle ki; anılan kaynaklara göre Balkanlar'dan "*Bryg*" adıyla gelen Frigler, adlarını Anadolu'ya giriş yaptıktan sonra Frig olarak değiştirmişlerdir. Buna karşın kültürün kökenine dair soru ve

---

[1] Bu kısımdan sonra *Orta Asya* tabiri, orijinali olan ***Türkistan*** olarak ifade edilecektir. A. Bozkuyu

sorunlar güncelliğini korumaktadır.[2] Yunan kaynakları Friglerin ilk kralının Gordion olduğunu ve Friglerin başkenti Gordion'un adını bu kraldan aldığını söyler. Bugün Polatlı yakınlarında kalıntıları bulunan bu şehrin adının kökeni daha önceki Anadolu dillerinden gelmesi ve bu ismin sonradan Hellenler tarafından uydurulmuş olması olasılığı yüksektir. Zaten Gordios ile ilgili Yunan Arrianos'un anlattıklarından başka da önemli bir kaynakta yoktur.

Elde edilen bilgilere göre; MÖ 1200 yıllarına doğru başlayan ve dalgalar halinde dört yüzyıl kadar süren Trak göçleri, Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışını izleyen dönemde yoğunlaşmıştı. Son yıllarda, Troya ve Gordion kazılarından elde edilen arkeolojik buluntular da bu görüşü desteklemektedir. Homeros'un destanlarında geçen *Migdon, Askanios, Otreus* gibi liderlerin önderliğinde ilkel bir kabile düzeninde yaşamlarını sürdürdüğü söylenen Friglerin, Anadolu'daki ilk yüzyılları büyük ölçüde karanlıktır. Eski Çağ yazarlarının bilgileri ışığında Friglerin Askania Gölü(İznik Gölü) kıyıları ile Sangarios Nehri(Sakarya) vadisine doğru yayıldıkları anlaşılmaktadır. Yukarı Sakarya Vadisi'nde Eskişehir, Afyonkarahisar ve Kütahya illeri arasında uzanan Dağlık Frigya Bölgesi, Friglerin tarihleri boyunca siyasi ve kültürel açıdan en güçlü ve etkili oldukları bölgedir. Bölgenin özellikle savunmaya yönelik iskân tipine olanak sağlayan fiziki çevresi, vadilerin tabanını kaplayan alüvyonlu topraklar, zengin ormanlar ve tarımın can damarı olan akarsular nedeniyle burası Frigler için ideal bir yerleşim alanı olmuştur. Büyük bir bölümü bugün Eskişehir il

---

[2] Emre ERDAN, YERLEŞİM TİPLERİ IŞIĞINDA ANADOLU'DA FRİG KÜLTÜR VARLIĞI, Cilt: 4, Sayı: 8, Temmuz 2016 / Volume: 4, Issue: 8, July 2016

sınırları içinde kalan bölgede MÖ 8. yüzyıl ile MÖ 6. yüzyılın ilk yarısı içinde birçok Frig kalesi kurulmuştur.

Frigler, buradan güney ve doğu yönde genişleyerek Anadolu içlerine yayılmaya devam etmiştir. Gordion'da hemen Hitit yerleşmesi üzerinde bulunan Erken Demir Çağı'na tarihlenen kalıntılar, ilk Frig göçmenlerinin MÖ 11. yüzyıla doğru Gordion'a ulaştıklarını ve başlangıçta basit köy düzeyinde yerleşik bir yaşamı benimsediklerini göstermektedir. Friglerin köy düzeyindeki yaşam biçiminden siyasal örgütlü bir devlet düzenine geçmelerindeki ana etken öncelikle coğrafi şartlardır. Komşularıyla temasa girmeleri ve Anadolu'nun hali hazırdaki kültürel birikimi bu olguyu desteklemiştir.

Bununla birlikte merkeze bağlı tek bir krallıktan ziyade birçok beylikten söz edilebilir. Arkeolojik kazılar Gordion'un daha MÖ 9. yüzyılda kabartmalı *ortostatlarla*[3] süslü binalara sahip, çevresi sur ile tahkim edilmiş bir hisar olduğunu ortaya çıkartmıştır. Bu dönemde Gordion giderek içinde soylu yönetici sınıfın yaşadığı bir yönetim merkezi olma yolundadır. Gordion'daki bu büyük inşaat projesi gelişimini sürdürerek MÖ 9. yüzyılın sonuna gelindiğinde Orta Anadolu'da kendi dönemi için eşi olmayan anıtsal planlı başkente dönüşmüştür.

---

[3] Ortostat: Eski Mezopotamya, özellikle Asur ve Hitit mimarlıklarında yapının zemin nivosunun üstünde kalan ve alışılmışın üstünde boyutlara sahip, bezeli duvar kaplama taşı

YHSS evreleri	Dönem ismi	Ortalama Tarih	Kültürel bağlantı
0	Modern	1920ler	Türk
1	Ortaçağ	MS 10-15 yüzyıllar	Bilinmiyor/Selçuk
2	Roma	MÖ 1 yy-MS 4 yy	Roma
3A	Geç Hellenistik	MÖ 260(?)-100	Galat
3B	Erken Hellenistik	MÖ 330-260(?)	Frig/Yunan
4	Geç Frig	MÖ 540-330	Frig/Pers
5	Orta Frig	MÖ 800-540	Frig
6A—B	Erken Frig	MÖ 900-800	Frig
7	Erken Demir Çağ	MÖ 1100-900	Frig
9—8	Geç Bronz Çağ	MÖ 1400-1200	Hitit
10	Orta Bronz Çağ	MÖ 1600-1400	Hitit

Tablo: Friglerin Tarihsel dönemleri

Batı kaynaklarında verilen bilgilere göre, Frig devletinin ilk kralı başkent Gordion'a adını vermiş olan Gordios'tur. Kral Gordios'tan sonra, Frig tahtına oğlu Midas geçmiştir. Frig kralı Midas hakkında bildiklerimiz esas olarak birbirinden ayrı iki yazılı kaynağa dayanmaktadır. Bunlardan ilki Midas'la çağdaş olan Asur Kralı II. Sargon'un yıllıklarıdır. Midas, Asur kaynaklarında ***Muşkili Mita*** adı ile tarihî bir kimliğe sahipken antik Batı kaynaklarında her tuttuğunun altın olması ve *eşekkulaklı* olması gibi daha çok efsanevi özellikleri olan insanüstü bir kişiliktir. Frig ve Muşkiler'in aynı halk ve devlet olduklarını söyleyen kaynaklarda bulunmaktadır. Frigler, komşuları tarafından Frig adıyla, doğulular tarafından ise Muşki adıyla tanınmaktadırlar. MÖ 8. yüzyılın son çeyreğinde kralları ***Mita*** ya da ***Midas*** sayesinde en parlak dönemlerini yaşadıklarını

söyleyebiliriz. Machteld Mellink, "*Batı dünyası yani Yunan komşuları krallığın Frigli yönünü, Doğu dünyası yani Asur, Kuzey Suriye ve Urartulu komşuları krallığın kendilerine daha yakın olan Muşkili yönünü tanımaktadırlar*" diyerek antik Batı ve Doğu kaynaklarındaki Frig-Muşki, Midas-Mita ayrımına açıklık getirmeye çalışmıştır.

MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısına ilişkin Asur yazılı belgelerinde karşımıza çıkan Muşkulu Mita'nın Frig kralı Midas ile eşitliği görüşünden yola çıkarak, bu halkın, Batılı tarihçilerin dediği gibi MÖ 1200 yıllarındaki büyük göçler sırasında, tüm öteki Trak kabileleri gibi, Boğazlar üzerinden Anadolu'ya girip, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya kadar uzanmış olabilecekleri savını ileri sürmek doğru değildir. Çünkü erken demir Çağı'nda Elazığ yöresinde yoğun olarak beliren yeni seramik geleneğinin batı dünyası ile hiçbir ilişkisi olmadığı açıktır. Buna karşılık bu türde seramik Transkafkasya'da, ünlü Urartu merkezi Karmir-Blur'un Urartu öncesi tabakasında bol miktarda bulunmuş, Transkafkasya'daki *Şeytan dağı* ile Doğu Gürcistan'daki 2. binyılın ikinci yarısı ve 1.binyilin başlarına tarihlenen kimi merkezlerde ve Erzurum yöresindeki Güzelova ile Pulur'da ele geçmiştir. Aynı şekilde Kuzeybatı İran'da, Urmiye Gölü'nün güney kıyısındaki Geoy Tepe'nin A katında ve son olarak da Van Gölü'nün güneydoğu kıyısı üzerindeki Dilkaya Höyüğü nekropolünde saptanmıştır. Hatta son olarak Toros Dağları'nın güneyinde, Adıyaman yakınlarındaki Tille Höyüğü'nde de yivli seramiğin varlığı belirlenmiştir.[4] Buluntular Friglerin kültürel verileriyle Orta Asya'daki verileri karşılaştırma zorunluluğu doğurdu.

---

[4] SEVİN, V. 1998, ''Elazığ Yöresi Erken Demir Çağı Muşkiler Sorunu'', s.51-65

Araştırmacıların Frigyalı Midas dediği Asur kaynaklarına göre Muşkili Mita olan kişi Truvalılar'ın müttefiki Kaşkalar, Sakalarla aynı soydandır ve Frigler'den önce bu topraklarda yaşamaktadır. Frigler'den bahsedilirken, Hititleri baskı altında tutan Kaşkalar'dan hiç söz edilmemesi düşündürücüdür.

"MÖ 2.Binyıl Anadolu'sunun siyasal kaderinde etkin bir rol üstlenen Hititler'in çevrelerini kuşatan düşman kavimlere karşı amansız bir mücadele verdikleri, Hitit çivi yazılı metinlerinde bütün açıklığı ile gözler önüne serilmektedir. Hititlere düşman olan kavimlerin başında, Karadeniz Bölgesi'nde kabileler halinde yaşadıkları anlaşılan Gaşkalar gelmektedir. Bugüne kadar Gaşkalar'ın kimliği, anayurdu ve tarih sahnesindeki faaliyetlerine ilişkin birçok çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışmaların, bilgisel açıdan en doyurucu olanı, Alman bilim adamı Von Schuler tarafından kaleme alınan Die Kaškaer isimli kitaptır. Söz konusu kitapta Von Schuler, çivi yazılı metinlerin ışığında Gaşkalar'ın tarihi ve kültürü hakkında önemli bilgiler aktarmaktadır. (...)

Bugünkü Kelkit Irmağı ile idantifiye edilen Kummešmaha Irmağı, Hatti Ülkesi (Hitit Ülkesi) ile Gaşka Ülkesi arasında doğal bir sınır oluşturuyordu. Dolayısıyla bugünkü Niksar, Başçiftlik, Reşadiye toprakları Gaşka Ülkesi içerisinde yer alırken, Turhal (Gaziura), Artova ve Merzifon toprakları Hititler ile Gaşkalar arasında sürekli el değiştiriyordu. (...) Bilim adamları Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasında sadece Egeli kavimlerin değil, Gaşka saldırılarının da payı olduğu kanaatindedirler ki, bu ihtimali yabana atmamak gerekir. (...) Gaşkalar eğer daha sonraki dönemde Doğu Anadolu Bölgesi'nde ortaya çıkan Muşkiler ile aynı kavim iseler, ve Muşkiler ile Sakalar (İskitler) arasında da bir bağlantı

olduğu kabul görürse, o takdirde “Gaşka”, “Muşki” ve “Saka” isimlerinin aslında aynı kavmin farklı dönemlerdeki ve farklı kaynaklardaki adlandırılma biçimi olduğu ortaya çıkar ki, bu da, Gaşkalar’ın Prototürk kavimlerinden biri olma ihtimalini akla getirir. "[5]

MÖ 28 Mayıs 585 tarihinde Medler ile Lidyalılar arasında yapılan Kızılırmak barışından sonra Frig topraklarının Kızılırmak’ın doğusunda kalan toprakları Medlerin denetimi altına girmiştir. Batıda kalan büyük kesim ise Lidya egemenliği altındaydı. MÖ 547 ya da 546 yılında Lidya Krallığı'nın yıkılmasıyla birlikte Frigya toprakları, iki yüzyılı aşkın bir süre Pers İmparatorluğu'nun bir parçası olarak Kapadokya, Paflagonya ve Hellespontos ile birlikte Büyük Frigya satraplığına bağlanmıştı. Pers egemenliği boyunca yerli halk büyük ölçüde geleneksel yaşam biçimi ve kültürlerini sürdürmeye devam etmiş, eski Frig dili ve yazısı en azından MÖ 4. yüzyıla, hatta 3. yüzyıla kadar kullanılmıştı. Pers egemenliğini takip eden Helenistik Döneminde Anadolu'da Yunan kültürü, Yunan tarzı yaşam biçimi yayılmış; yerli diller, gelenekler yerini bu akıma bırakmıştır. Bununla birlikte köklü Frig kültürünün etkileri bölgede Roma döneminin sonlarına, hatta Hristiyanlığın ortaya çıkışına kadar devam etmiştir. Bir zamanların gösterişli başkenti Gordion ise önemini yitirmiş, giderek sonun başlangıcındaki köy niteliğine bürünerek unutulmuştur.

---

[5] Ekrem Memiş, Hitit-Gaşka Mücadelesinde Tokat bölgesinin Yeri ve Önemi,Tokat Sempozyumu 1-3 Kasım 2012, Cilt I

Frigya'nın Kafkasya ve Türkistan Bağlantısı

MÖ 8.yy'da yazıyla tanışan Friglerin yazıtlarını batılılar hala okuyamamıştır. Çünkü sadece Hint-Avrupa teziyle yaklaşmışlar ve Friglerden önce bölgede yaşamış Kimmer-Saka/İskitleri araştırma ihtiyacı duymamışlardır. Gordion ve çevresinde Türk kültürünün en önemli ögeleri olan *Kurganları* bile bilinçli olarak dillendirmemişlerdir.

Homeros'un Odysseia adlı destanından öğrenildiğine göre Kimmerler, ***Oldum olası bol sis ve bulutlarla örtülü*** bir ülke olan Kırım yarımadasında yaşıyorlardı. Bunlar, Tevratta Aşkenazlar, Asur vesikalarında ise Aşguzailer denilen İskitlerin saldırılarına uğrayarak, yerlerinden oynatılmışlar ve Kafkaslar üzerinden Doğu Anadolu'ya girmişlerdi. O sırada Doğu Anadolu da Van gölü ile İran'daki Urmiye gölü arasında uzanan topraklarda Urartu Devleti hâkimdi. Kimmerler Anadolu ya girince önce Urartu üzerine yürümüşler ve MÖ. 714 dolaylarında Urartular mağlup etmişlerdi.[6]

[6] E. Memiş, İskitlerin Tarihi, Çizgi Kitabevi, 2. Baskı, Konya 2005, s. 44-45.

Solda Pazarlı'da bulunan bir paneldir ve Anadolu Medeniyetler müzesinde bulunmaktadır. Sağdaki ise Kelermes Kurganı'ndan çıkan bir buluntunun çizimidir. Aralarında binlerce kilometre olmasına rağmen her ikisinde de aynı betimleme olması tesadüften ötedir.

Türkistan bölgesinin Anadolu coğrafyasıyla bağlantısını gösteren kanıtlardan biride "*Keçili Hayat Ağacı*" tasvirleridir. Hayat ağacı dünya kültürlerinin çoğunda doğurganlığın ve ölümsüzlüğün, şansın ve bereketin, sağlığın ve şifanın güçlü bir sembolüdür. Öyle ki ilahi bir gücü temsil etmesi, Tanrıdan istenilen güzel şeylerin dile getirilmesinde bir araç olarak konumlandırılmıştır.

Görsel: *Firig-Sümer ve Hititlerde Keçili Hayat Ağacı*

Evren ağacı kozmik canlılığın tükenmez kaynağını temsil eder. Bu yüzden her kültürde çokça işlenmiş, biçim değiştirmiş, geliştirilmiş ve çeşitlendirilmiştir. Evren ağacı sırra erme, yaratılış, verimlilik kavramları ve mutlak gerçeklikle beraber son aşamada hayat ve ölümsüzlük ağacı olmuştur. Birçok ek mitin katkısıyla ve tamamlayıcı simgelerle (kadın, kaynak, süt, hayvanlar, yemişler vb.)

zenginleşmiş ve her zaman hayatın, canlılığın, hazinesi olmuş, yazgıların hâkimi şeklinde anlam bulmuştur.

Frig yazılı belgelerinin yokluğundan dolayı Frig toplumunu ve bu toplumun yarattığı uygarlığı anlamak için *Homeros, Herodot, Strabon, Plinius* gibi Eski Çağ yazarlarının vermiş olduğu bilgiler ve arkeolojik kazılarla gün ışığına çıkan buluntular yardımcı olmaktadır. Ancak bu kaynakların görülen, duyulan ya da tahmin edilen bilgilerin yoruma açık yanlarının da olduğunu unutmayalım. Örnek vermek gerekirse; Homeros'a göre Frigler "*savaşa girmek için yanıp tutuşan*" bir ulustur. Strabon, onların "*barışsever*", Arrianus "*çok mutlu insanlar*", Livius "*cesaretten yoksun, korkak*" olduklarını belirtir. Bu farklı yaklaşımlar bizi objektif yaklaşabileceğimiz Etnolojik, Antropolojik ve Arkeolojik verileri daha dikkatli yorumlamamızı sağlıyor. Örneğin, Frig soyluları ölülerini ya kayaya oyulmuş mezarlara ya da Tümülüs denen ve Türk Kurganlarına benzeyen mezar tepelerinin altındaki odalara gömerlerdi..

Tümülüs, Friglerin Orta Anadolu'da kullandıkları mezar türüdür. En önemli Tümülüsler Ankara Bölgesinde Gordion, Hacı Tuğrul ve Ankara şehri içinde, Niğde ve Yozgat Bölgesinde Kerkenez Dağ'da görülür. Gordion şehri civarında 80 kadar Tümülüs saptanmıştır. Bunlardan en dikkat çekicileri MM olarak kodlanan ve Midas'a ait olduğu söylenilen ile bir çocuk iskeleti içeren P tümülüsü ve zengin buluntular veren W tümülüsüdür. 53 metre yüksekliğinde ve 300 metre çapında olan Midas'ın Mezarı soyulmamış olarak Amerikalı arkeologlar tarafından açılarak, buluntuları ile birlikte ortaya çıkartılmıştır. Bu mezar, ahşap bir divan üzerinde yatan 60 yaşlarında bir erkek iskeleti ile büyük kısmı

metal kaplar ile fibulalardan oluşan hediyelerle ve ayrıca ahşap paravan, tabure ve masaların yer aldığı tek gözlü ahşap bir odadan ibarettir. P olarak adlandırılan tümülüsün mezar odasında ahşap bir karyolaya yatırılmış 4-5 yaşlarında bir çocuk iskeleti ile yine çok sayıda metal kaplar ile kaz veya koç biçimle ritonlar, metalden bir harp arabası modeli ve ayrıca ahşaptan yapılmış hayvan biçimli oyuncaklar ele geçmiştir. W olarak kodlanan tümülüsün ahşap mezar odasında da çok sayıda metal kap bulunmuştur.[7]

Hemen yakındaki diğer mezar ise 50 metreyi aşan yüksekliği ile Orta Anadolu'da bu tip mezarların bilinen en büyük örneğidir. İçinde ölünün yer aldığı ahşap mezar odası bozulmamıştır ve dünyanın bilinen sağlam en eski ahşap yapısıdır. Tıpkı çocuk mezarında olduğu gibi bu mezarda da ele geçen geometrik motifli zarif kakma bezemeli mobilyalar, Frig sanatçılarına özgün büyük bir ustalığa işaret etmektedir. Burada ayrıca belki de krallar arası hediye değiş-tokuşuyla ta Suriye'den Gordion'a kadar gelmiş hayvan başlı kovalar ve kazanlar gibi çok sayıda tunç obje bulunmuştur. Bu kaplardan bir kısmı mezarın yanı başında verilen baharatlı et yemeği, mercimek ve bira ile şarap ve ballı bir içecekten oluşan ziyafette kullanılmıştır. Kapların üzerindeki balmumu bantlar üzerindeki yazılar bilinen en eski Firigce yazı örnekleridir. Bu mezarın sahibi 1.60 metre boyunda ve altmışlı yaşlarının başlarında ölmüş bir erkek olup muhtemelen Phrygia kralıdır. Yakın zamanda mezarın ahşapları üzerinde yapılan Radyokarbon analizleri kralın M.Ö. 740 civarında defnedildiğini göstermektedir.[8] Mezarlardan çıkanlara bakılırsa

---

[7] Young R.S.: Gordion Kazıları ve Müzesi Rehberi. Ankara, 1975.
[8] Görkem Kökdemir, PHRYGLER (M.Ö. 1200 – 330), s 9

ölümden sonraki yaşam inancı Hint-Avrupa kavimlerden dikkat çekici şekilde fazladır.

Frig Kültürüne Avrupa Dışı Bakış

Frig kültürünün en önemli malzemelerinden biriside Batılıların ***Flüt,*** Türklerin ***Kaval*** dediği çalgıdır. Bu alet yan yana iki kavalın bağırsak iple bağlanması yoluyla oluşturulur. Avrupalı araştırmacılar bu çalgının Anadolu Kökenli olduğunu söyleyip devamını getirmiyorlar. Oysa ***Avar çifte kavalı*** denilen Dünyaca ünlü müzik aletini incelemiş olsalardı tarih bilimine daha büyük hizmet etmiş olacaklardı.

Milattan önceki tarihlerde başlayan Türkistan'ın Anadolu'ya etkisi giyim-kuşamda da görülmektedir. Örneğin ilk defa İskit Türklerinin kullandığını bildiğimiz pantolon, yelek ve başlıkları Friglerin giydiği çanak-çömlek üzerindeki resimlerden anlaşılmaktadır. Ayrıca mimari kaplama levhalarında bu piyadelerin görüntülerine yer verilmiştir. Bu görüntülerde askerlerin dizlerinin üzerine kadar çıkan renkli uzun çoraplar, kenarları işlemeli desenli kısa etekler ile dizlere kadar inen dar bir pantolon giydikleri görülür. Başlarında uç kesimi öne eğik tüylü deriden serpuşlar veya sorguçlu ve metal miğferleri vardır. Ellerinde mızrak ile kalkan taşıdıkları da görülür.

Frig Tümülüslerinde duvarlara asılan halılar ile yerlere serilmiş keçelere ve süslü kumaşlara ait izlere rastlanmıştır. Nitekim bugün birçok Avrupa dilinde duvar halıları için kullanan ***tapetes*** sözcüğü Frigcedir.[9] Keçe dokuma, halı, kilim gibi kültürel unsurları

[9] Veli Sevin, 2003, s. 279, 280.

daha çok Türkistan etkisindendir. Hint-Avrupalı kavimlerin özellikleri arasında neredeyse son sıralarda yer alan bu tür özellikler Friglerde ilk sıralarda olması güçlü bir etkiyle açıklanabilir. Tapates kelimesinin bile Ural/Altay kökenli olduğu, Türklerin Halı/Kilim terimlerinde *Tap-* sözcüğünün aynı anlamda kullanıldığı söylenmektedir. Günümüzde Anadolu kilimlerinde ve diğer Türk devletlerinde bulunan binlerce yıllık motiflerin, Frig motiflerinde de var olması Frigya bölgesinin Türkistan'la olan bağlantısıyla açıklanabilir.

Friglerin Türkistan göçmenlerinden(Kimmer-İskit) etkilendiğinin göstergeleri arasında Ahşap işçiliğindeki ustalıklarıdır. Genellikle mobilya türü eserlerinde değişik renk ağaçlar kullanarak ve kakma ile oyma tekniğinde desenler oluşturmuşlardır, Masa ve sehpalar, paravanlar, tabureler ve oyuncaklar üretmişlerdir. Madencilikte ise takılar; kemer ve fibulalar, tas ve sahanlar, bardak ve sürahiler, helkeler, kazan ve bakraçlar, model harp arabası ve asker, demir objeler; kazma, kürek, at koşum takımları bu alandaki üretimlerdir.

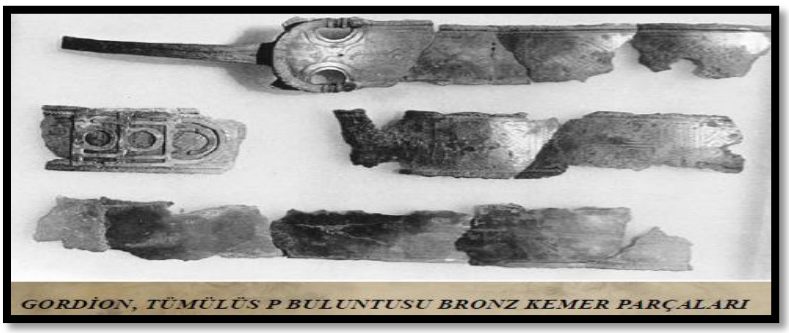

GORDİON, TÜMÜLÜS P BULUNTUSU BRONZ KEMER PARÇALARI

Hiç şüphesiz ki Frig kültürünün en önemli karakteri Berekt Tanrıçası denilen *"Kybele"* dir. Romalıların M.Ö 204 tarihinde Frigya'daki Pessinus (Ballıhisar) 'dan alıp Roma'ya götürdükleri tanrıça Kybele aslen Anadolulu bir varlık idi. Romalılar gibi Hellenler de tanrıçayı benimseyerek çeşitli kentlerde, özü (cevher) değişmeksizin başka isimler, başka görünümler altında ona saygıyla tapınmışlardır. Araştırmalarımızın gösterdiğine göre, tanrıça Kybele Hellen dünyasına, bizzat Hellen kaynakları sık sık Frigyayı işaret ediyorlarsa da, buradan değil fakat Kuzey Suriye ve adalar yolundan geçmişti. Friglerde bu tanrıçayı beraberlerinde getirmemiş, tersine onu yeni vatanları Anadolu'da bulmuş ve belki de ona kendi Ana Tanrıçalarının özelliklerini de katarak tapmaya devam etmişlerdi. Bunun en açık kanıtı, Friglerden önce Anadolu toprakları üzerinde yaşamış olan Hititler'de bu tanrıçaya tapınıldığını gösteren yazılı ve arkeolojik delillerin varlığıdır. Hatta Hititler öncesi Anadolu'sunda, yani Kültepe çağında bile Kubaba'lı kişi adlarının var olduğunu gördük. Roma çağının Magna Mater'i, Hellen kültürünün Kybelesi aslında Hititler devrinin Kubaba'sıydı.[10]. Eski metinler *Koribantlar* denilen Frigyalı Kibele rahiplerinin psişik yeteneklere sahip olduklarını, tılsımlı taşlar kullandıklarını ve kendilerini üreyemez hale getirdiklerini belirtmektedir. Enerjik etkinliğe sahip olduklarına inanılan bu tılsımlı taşlardan en ünlüsü vaktiyle Pessinus'ta[11] bulunan, Kibele kara-taş'ı olarak bilinir. Friglerde bereket ve çoğalmanın simgesi olmuştur. Bu inanç daha sonra Yunanlılara geçmiştir. Anadolu

---

[10] Ö. Çapar, Roma Tarihinde Magna Mater (Kybele) Tapınımı, D.T.C . Fak. Derg. XXIX /1-4 (1979) s. 167 vd.

[11] Ankara-Eskişehir karayolu üzerinde Sivrihisar'ın 16 km güneyindeki Ballıhisar'da bulunmaktadır.

bereketini simgeleyen Kibele'nin Türklerdeki Sibel'in yansıması olduğunu da söyleyenler vardır.

Frig Yazısı ve Dili

Özellikle Avrupalı bilim insanları Frig yazısını Yunan diliyle okuma çabaları sonuç vermedi. Çünkü erken dönem Frig yazısı damgalı alfabeden oluşmaktaydı. Yaşanılan coğrafyanın harfler üzerindeki etkisi yadsınamaz. Bilimsel açıdan bakıldığında toplumun çevreden etkilenme düzeyi ile düşüncenin yazıya aktarılması arasında muhteşem bir uyum vardır. Ancak kişisel bakış açısıyla bilim dışı yaklaşarak bilerek ya da bilmeyerek doğruya ulaşmaya engel olmak çokta ahlaki değildir.

Frig yazısının çift dilli olmamasından dolayı okunamadığı söylenilmekte ve bu yazının bir sır olarak kaldığı belirtilmektedir. Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar, Kızılırmak etrafında ve Kastamonu'da yazıların olduğu yazıtlara ulaşabiliriz. Bunlardan bir kısmı, eski Frigce yazıtlardır ki, M.Ö. 800 ila 400 yılları arasını kapsamaktadır. Diğer bir kısmı Roma imparatorluğu çağında yazılmıştır. Friglerin M.Ö. 1. binin ilk yarısında Orta Anadolu'ya yerleştikleri zaman dillerini kaydetmiş oldukları saptanmıştır.[12]

Frig yazısındaki Grek görünümlü bazı harfler, Hindistan'ın Kharoşti ve pek çok yazıyla karşılaştırılabilir, fakat yazıyı deşifre etmek için böyle mukayeseleri esas almak ve bunların genetik irtibatı vardır demek, doğru olmaz. Yazıların harflerini okumada etimolojik metodlar başarıyla kullanılabilir. Eğer karşılaştırılan yazı sistemleri sadece detaylarda ayrılıyorsa ve benzerlikler bazı

---

[12] Roller, E.L., "The Art of Writing at Gordion", Expedition 31:Pennsylvania:1989,54-61

çizgilerle sınırlanıyorsa başarıya ulaşılamaz. Dyakonov'un dediğine göre, "*sistem dışındaki bazı harflerin geometrik karakterdeki basit veya şematik şekillerin benzemesi, çeşitli dillerdeki bazı kelimelerin benzeşmesi gibi, hiçbir şeyi ispatlamaz*".[13] Unutulmaması gereken en önemli noktalardan biride yazının alfabeye olan yaklaşık 4000 yıllık süreç içerisinde geçirdiği evrelerin "*İdeogram, Piktogram, Damga, Hece, Yarı Hece ve Alfabe* " olduğunun bilinmesidir. Bugüne kadar Eski Frigce repertuvarının a, b, g, d, e, v, i, k. I, m, n, o, p, r, s, t, u harfleri olmak üzere 17 harften oluşan ortak bir birikiminin olduğu düşünülüyordu. Bugün bu birikimin 19 harften oluştuğu belirtilmektedir. Fakat Anadolu kronolojisinin yeniden gözden geçirilmesinden sonra en eski Frig belgelerinin en eski Yunan yazıtlarından yarım yüzyıl daha eski olduğu görülmektedir.

Frig yazısını Grek alfabesine bağlamaya çalışan Dil bilimci BUCKLER, W. H.-Calder *Monumenta Asiae Minoris Antiqua* adlı eserinde şu gerçeği söylemek zorunda kalmıştır. "*Men-Mena ve Apa-Appa, Papa-Baba sözcükleri Köken olarak Frigya Bölgesi'ne aittir. Menneas/Meneas ismi, Küçük Asya'da Phrygia ve Pisidia Bölgeleri'nde kullanılan epikhorik (yerel) kökenli isimdir. İsmin Phrygia'ya özgü olduğu açıktır*" diyerek Greklerle bağlantısının olmadığını itiraf etmiştir. Yine aynı eserde *Tat-* ile başlayan isimlerinde Frigya'ya özgü olduğunu söylemiştir.

Frigya bölgesinde toplamda 46 epikhorik (yerel) isim tespit edilmiştir. Tespit edilen şahıs isimleri, bölgede, özellikle Phrygia ve Lydia kültürlerinin etkilerinin mezar stellerinde yer alan isimler ile devam ettiğini açıklamaktadır. *Appas, Babeis, Menneas* ve *Tatia/Tata* isimlerine çoğunlukla Phrygia'da rastlanırken Lydia ve Pisidia

---

[13] I.M.Dyakonov. O metodah deşifrovki drcvnih tckstov, Moskva 1976. s.22.

Bölgeleri'nde de rastlandığı görülmektedir. Özellikle Babeis ismi, hem Phrygia hem de Pisidia'da yoğunlukla görülmektedir. Ancak, Iman ismi ile sadece Pisidia Bölgesi'nde karşılaşılmaktadır.[14]

Ankara'nın Güdül ilçesinde bilim adamlarınca yapılan araştırma ve değerlendirme çalışmaları sonucunda Güdül kaya resimleri Türklerin Anadolu'daki tarihine önemli bir ışık tutmaktadır. Bölgede Kaya resimleri ve runik yazıların yanı sıra Türk tipi kurganlara da rastlanmıştır. Tespit edilen kaya resimlerinde genel olarak süvari, insan, at, keçi, yıldız, bozkurt, ok, keçi ve geyik gibi motiflerdir. Buradan Friglerin Türk olduğuna dair çıkarım yapmak ciddi bir antropolojik inceleme gerektirir. Eldeki veriler en azından Frigya bölgesinin Türkistan etkisiyle şekillendiğini söyleyebiliriz.

İdol biçimli stelin çizimi. R.Tamsü Polat-Y. Polat, 2020

[14] Ö. Tanrıver, "Pisidia Epigrafik ve Arkeolojik Veriler Işığında Phryg ve Lyd Kimliği: Tymandos", Adalya XIX, 2016

Orhun –Yenisey Göktürk Runik yazısından örnekler. 6.yy

Kuzey Avrupa'da bu yazı sisteminin kullanıldığı alfabeye runik alfabe ya da Futhark adı verilir. Futhark adı bu alfabede yer alan harflerin birleştirilmesiyle oluşturulmuş yapay bir addır. Futhark yazısının ses değerlerini Runik (Göktürk) yazısının ses değerleriyle karşılaştırıldığında Etrüsk, Proto – Bulgar, Sekel (Macar) yazıları ile benzerliklerinin olduğu görülmektedir.[15]

Frig yazılarının Batılılar tarafından tanınması Osmanlı Padişahı III. Selim (1787-1807) dönemine denk gelmektedir. 1798'de Napolyon orduları Türklere ait olan Mısır Eyaletini işgal etmiş ve Padişah Fransızlara karşı İngilizlerle ittifak kurmuştur. Türk-İngiliz ilişkilerinin geliştiği bu dönemde İngiliz Yüzbaşı William Martin Leake ve Alman asıllı Tuğgeneral George Frederick Koehler

[15] İsmail, Doğan, Runik Yazının Gelişim Coğrafyası ve Yayılma Sahası, Belleten, 2000, s. 172

komutasında Osmanlı ordusuna eğitim vermek amacıyla Anadolu'ya gelirler. Koehler, 18 Ocak 1800'de İstanbul'dan başlayıp Alanyaya kadar dikey şekilde tamamı Antik şehirleri incelemekle geçecek bir seyehate çıkar. Gizli amaçlı bu yolculukta Koehlere *Dilettanti Cemiyeti*[16] üyesi olan Yüzbaşı Leake'e, Arapça Profesörü-Başdiyakoz Joseph Dacre Carlyle, Askeri Arazi Mühendisi-Teknik Ressam *George Pink* ve Mühendis Binbaşı *Richard Fletcherde* eşlik edecektir. Bu seçilmiş ekip dkkat çekmemek için *Tatar kuryesi*[17] kılığında yola çıkarlar. [18]

Doğanlı Vadisi'ndeki göz kamaştıran eserleri Greklere benzetemedikleri için Pers teorisini ortaya atmışlardır. Ancak bu teorininde temelde sıkıntılarının olduğu açıktır. Çünkü eserler Pers başkentine ve hâkimiyet alanlarına oldukça uzaktı. Ayrıca Pers yazılarına özellikle *Nakşi Rüstem'deki* verilerle bağlantısı yoktu.

Leake, Frig eserlerinde bulunan yazıyı Grek alfabesinin en erken formu olarak görür. Görsel benzerlik yazıyı okumaya çalışmasıyla yerini çaresizliğe bırakır. Çünkü Bu yazıları Grek yazısı okur gibi okuyamamış anlamlı bir cümleye ulaşamamıştır. İşin ilginç yanı Leake bu yazıları Anadolu'dan gittikleri neredeyse kesinleşen Etrüsklerin yazısınada benzetmiş kökeninin Etrüsk olabileceği savını ortaya atmıştır.

---

[16] Dilettanti Derneği 1734 yılında araştırmalara sponsor olmak amacıyla kurulan İngiliz derneğidir. soyluları ve bilim adamlarının eski Yunan ve Roma sanatının çalışma ve tarzında yeni iş yaratılmasını amaç edinmiştir.

[17] Osmanlı Türkleri Posta işiyle uğraşanlara Tatar demektedirler.

[18] Yolculuğun detayını görmek için kaynak: Leake, William Martin (1824). "Journey from Constantinople to Kónia." In Journal of a Tour in Asia Minor: With Comparative Remarks on the Ancient and Modern Geography of That Country, 1–2. London: John Murray, Albemarle-Street.

Kaynak: Leake, William Martin (1824). *"Journey from Constantinople to Kónia." In Journal of a Tour in Asia Minor: With Comparative Remarks on the Ancient and Modern Geography of That Country, 1–2. London: John Murray, Albemarle-Street, s 63*

Leake, kitabenin akroter[19] yönündeki 53 harflik metnin baş ve son kısımda bazı harflerden yoksun olduğunu düşünerek Grekçe okumaya çalışır. Bunu başarmayınca abidenin sağ duvarındaki yazıta yeniden odaklanır. Çünkü bu kısım daha belirgindir ve Grekçe'deki ***Papas*** veya ***Papias*** ifadelerini benzer BABA

[19] Eski Yunan mimarlığında yapılardaki alınlıkların iki ucuyla ortasındaki sivri tepesine konan kaide ya da kaide üzerine konan süs ve heykelcikler. Bir antik alınlığın tepesine ve iki köşesine yerleştirilen süslerdir. Akroterler, tapınak görünüşünü taklit eden bütün mimarlık yapılarında ve lahitlerde görülür. (D. Ateş)

yazmaktadır. Leake bu konuda eserinde şu ifadeleri kullanmıştır:" *BABA kelimesi muhtemelen o dönemin en yüksek onur unvanıydı. Papas ya da Papias, BABA'dan türetilen, neredeyse BABA ile aynı kelime ve baba anlamına gelir, daha sonraki bir dönemde Küçük Asya'nın bu bölümünde Jüpiter'in yaygın bir sıfatıydı… Jüpiter Papias'a ithaf, Doğanlu'dan çok uzakta olmayan bir sunaktan kopyalanmıştır: ve eski bir yazar tarafından, Papas'ın Bithynia Jüpiter'inin* adı olduğu konusunda bilgi sahibiyiz. Ülkenin başka bir yerinde, bir şehrin sulh hakimine doğal bir kökenle uygulanan unvanı buluyoruz; ve Friglerin akrabaları olan Etrüsklerin ortak adıydı.*[20] İşte bu ünvanıda Eşekkulaklı MİDAS'a bağlar. Leake'nin ilginç bir tespiti daha vardır: "*Öte yandan, sözcüklerin bazıları, kelimenin yarı barbar üslubuyla uyumludur. Bu anıtın oymalı süslemeleri, yazıtların saf Yunanca olmadığını gösterir. Bu nedenle, hem benzerlik hem de benzemezlik bakımından, Yunanistan'la bağlantısı erken tarihlerinin birçok bölümünden anlaşılan Friglerin lehçesinden beklememiz gereken şeyle uyumludurlar; aynı zamanda, iki ulus arasındaki ayrımın Friglere barbar adını veren Herodot tarafından güçlü bir şekilde belirlendiği"*[21] demiş ve benzetip benzetmemek konusunda da kararsız davranmıştır. Antik Yunan yazarları "Friglerin "Baba" adını verdiği bir tanrıya taptıklarını ve onu bir hava tanrısı ile ilişkilendirdiklerini aktarır. Bu tanrı ana tanrıçanın erkek partneri olabilir" diyerek kendi açılarından baktıklarını göstermişlerdir. Daha önce belirttiğim gibi hedefe ulaşmada doğru yolu takip etmek çok önemlidir.

Frig kaya anıtı mezar değil de, daha çok tapınak olarak düşünülürse, Barnett'in önerdiği gibi, kaya yontuları genellikle Anadolu'nun çok eskiden beri tapılan Doğa Tanrıçasının, Frig

---

[20] Leake, a.g.e, s 76,77
[21] Leake, a.g.e, s 69

dilindeki adının Yunancadaki karşılığı olan Kybele kültüyle bağlantılı olabilir. Frigler ona '*Agdistis*' de derlerdi. (Kaya Kadın) (...) Kayanın yüzüne oyulmuş olan tapınak cephesinin derinliği yoktur. Alınlığın üstünde kayada ve sağ plasterin üzerinde yukarıdan aşağı Frig yazıtları vardır. Üstteki yazıtta Midas'ın adı geçmektedir. Nişin içinde olasılıkla, tanrıça Kybele'nin heykeli duruyordu." (...) "Asurlular Orta Anadolu'da yaşayanlara 'Frig' demiyor, 'Muşki' ya da 'Muşki ve Tabal' diyordu"[22]

Frig yazıtlarını okumak için Eskişehir'e gelen Fransız Milli Bilimsel Araştırma Merkezi üyesi Prof. Dr. Drew-Bear, *Roma döneminde Frigce'nin kutsal bir dil tanrının diliydi. Zeus ve Kibele'nin Frigce konuştuğuna inanıyorlardı. İbadet ve dua ederken Frigce kullanıyorlardı. Dönemin din adamları Frigce konuşuyordu. Friglerde erkekler aynı zamanda Grekçe de konuşuyordu. Frig kadınları sadece Frigce konuşuyorlardı*" dedi. Ayrıca Prof. Dr. Drew-Bear'ın, *Anadolu'daki yazıtları okumakla ve yayımlamakla görevli olduğunu ifade* etmesi Türk araştırmacı ve bilim adamlarının bu konuda daha dikkatli olması gerektiğini anlamamıza sebep oldu.

Midas'ın Kimliği

Eski yazıları benzetmeye dayalı okumak yerine daha tutarlı verileri birleştirerek sonuca ulaşmak daha bilimseldir. Leake'nin Midas olarak okuduğu yazı göründüğü şekilde okunduğu için günümüze kadar gelen yanılgı başlamıştır. İlginç bir örnek vermek gerekirse Antik Yunan tarihçi Heradot gezilerinde gördüğü yerleri

[22] Seton Lloyd; çeviri: Ender Varinlioğlu, Türkiye'nin tarihi: Bir gezginin gözüyle anadolu uygarlıkları, Ankara: TÜBİTAK, 2007.

ve insanları anlattığı, ***Herodot Tarihi*** olarak bilinen eseriyle tanınır. M.ö. 624'teki Pers-İskit savaşlarını anlatırken İskit hükümdarının adının Madyes olduğunu söylemiştir. Türk kaynaklarında Alper Tonga olan ve Asur kaynaklarında Maduva olarak geçen bu hükümdarın gerçek adının Madyes olduğunu söylemek nasıl yanlış bir yaklaşımsa Frig yazısındaki karakterleri Grekçe okumakta o derecede yanlıştır. Bir diğer husus ise Midyas ile Midas okunuşlarının benzerliğidir. Çünkü iki sözcükte benzer karakterde ve Grekçe okunmuştur. Bu durumda Midas sözcüğünün bir ad değil hükümdar anlamında kullanıldığı varsayımını da yapabiliriz.

Batılı bilim insanlarının adını ***Midas*** olarak okuduğu Kral, MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısında Orta Anadolu platosunda, batı kanadını Gordion merkez olmak üzere Trak kökenli Friglerin; doğu ve güneydoğu kanadını ***Muşkiler*** ve ***Tabalların*** oluşturduğu konfederatif bir devletin o sıradaki lideri olduğu anlaşılmaktadır. Midas'ın ölümü hakkında Asur belgelerinde herhangi bir bilgi verilmemiştir. Buna karşılık antik Batı kaynaklarında Kimmerlere karşı aldığı yenilgiye dayanamayıp boğa kanı içerek intihar ettiği bildirilmektedir. Başkent Gordion'u ele geçirdiği söylenen Kimmerlerin Midas'ın ölümüne neden olduğu söylenmektedir. Bu olayın tarihini *Eusebios MÖ 696-695, Sextus Julius Africanus* ise MÖ 675-674 tarihini vermektedir. Bununla birlikte Frig-Kimmer mücadelesi ile ilgili yazılı belge olmaması ve Gordion'da son yıllarda yangın tabakasından elde edilen radyokarbon tarihine bağlı olarak büyük yangının Kimmerlere mal edilmemesi nedeniyle babası Gordios gibi efsanevi kral Midas'ın da sonu belirsizdir.

Frig Krallığı'nın politik gücünün nasıl ve ne zaman sona erdiği tam olarak belli olmasa da Arkeolojik buluntular, MÖ 7.

yüzyılın sonlarında başkent Gordion'da istikrarın ve zenginliğin devam ettiği yönündedir. Öyleyse Herodot'un bildirdiği gibi Frig Krallığı, Lidya Kralı Alyattes'in MÖ 590 yılındaki Halis seferine değin bağımsızlığını koruyordu. Ancak ne Doğu ne de Batı kaynaklarında Midas'ın ardılları hakkında açık bir kayıt yoktur.

Kaynaklara bakılırsa Midas denilen kralın uluslararası bir kişilik olduğunu anlayabiliriz. Bir yandan Anadolu, Suriye ve Asur liderleriyle uğraşırken diğer yanda da batıdaki Yunan dünyasıyla ilgilenmektedir. Hem tahtını Delfi'deki Apollon Tapınağı'na armağan etmiş hem de bir Yunan prensesle evlenmiştir. Eşekkulaklı ve her dokunduğu altın olan Midas öyküleri, her ne kadar efsanevi de olsa 8. yüzyılda yaşamış bu tarihsel kişilikten muhtemelen esinlenilmiştir.

İskender'in MÖ 334 yılında başlayan seferi sonrasında Pers İmparatorluğu'nu ele geçirmesiyle birlikte Frig kültürünün birçok özelliği yok olmaya yüz tutmuştur. İskender'in Asya seferi sonucu Anadolu'da ve Doğu Akdeniz'de gerçekleşen Helenleşme olgusu ile birlikte Frig maddi kültürünü karakterize eden diğer birçok eşya gibi artık Frigce yazıtlar da ortadan kalkmıştır. Yine de Friglerin kendileri şüphesiz dilleri ve geleneksel dinlerine ait unsurlar gibi varlıklarını sürdürmüşlerdir. MS 3. yüzyıla ait mezar taşlarında hala Frigce yazıt formülleri ve mezarları korumak amacıyla yazılan lanetler görülebilmektedir.

Frig Yazısının Avrupa Dışı Çözümü

Frigler inançlarına son derece bağlı bir halktı toprakla bütünleşen, doğanın döngüsünü anlamaya çalışan bilgeleri de vardı. Bu nedenle yazılarına inançlarını yansıtmaları da şaşırtıcı değildir. Friglerin Trak bölgesinden Anadolu'ya gelirken bu yazıyı kullanıp kullanmadığını tam olarak tespit edemiyoruz. Kesin olan Friglerin bu yazıyı Anadolu'da ilk defa kullandıklarıdır. Asya'nın Türkistan'ından Anadolu'ya doğru uzanan ve aynı paraleli paylaşan bir petroglif, tamga ve yazı mantığı vardır. Bu yazının Runik olarak adlandırıldığını görürüyoruz. Bu alfabenin en büyük özelliği yazıldığı dili ve yazan kültürü yansıtmasıdır. Eğer yazılış mantığını, yazıldığı coğrafyayı, yazan topumun psikolojisini anlayamazsanız yazı, bilim dünyası için sır olacaktır. Anlaşıldığı üzere Runik yazı Asya'da Anadolu'ya Türkler tarafından getirilmiş, Frigya bölgesinde kullanılmış ve Türk olmayan ama bölgeye yerleşenler tarafından ihtiyaca uygun şekilde yazılmıştır. Runik Alfabe tamgalardan evrilme olduğu için ana tamgalar *tanrı, güneş, ay vs* kutsallıklarını her zaman koruyarak yaşamışlardır. Bu nedenle Frig yazısı Grekçe 'ye uydurulmaya çalışılmış, bazen zorlama ile diğer bilimlerden destek almadan Türk oldukları söylenmiştir.

Resim-1 Frig Yazısı

Resim-2 Frig Yazısı

Resim-3 Frig Yazısı

Resim-4 Frig Yazısı

Yukarıda Frig yazısında işaretlediğim karakterlerin tekrarlandığını görmeniz mümkündür. Bu durum yazının rastgele yazılmadığını göstermekle birlikte 3. Resimde iki cümlenin birkaç karakter dışında aynı olduğu anlaşılmaktadır. Resim 1 ve Resim 2 deki yazı karakterleri küpler üzerinde benzer ifadeleri yansıtmaktadır. 4. Resimde ise yine tekrarlanan uzun bir cümleyi andıran karakterler bulunmaktadır.

Frigler yaşadıkları coğrafyaya bağlı bir halktı. Bunu birçok kaya mezarında, ağaç oymalarında ve sunaklarda görüyoruz. Frig yazısını anlamlandırmak için etnolojik bağlantılarını ortaya çıkartmak gerekir. Asya'dan İskandinavya'ya kadar uzanan geniş bir sahada rastladığımız petroglif ve tamgalara Anadolu'da rastlamamak mümkün değilken Avrupalı bilim insanları bu gerçeği göz ardı ederek sanki verileri gizlemek istemişlerdir.

Batılı bilim adamlarının okuyamadığı Frig yazısını kendimizi Friglerin yerine koyarak, hissederek çözmeye çalışacağız. Önce Etnolojik verilere dayanarak Frigler için önemli kavramları belirtmemiz gerekli;

- Tanrı
- Güneş
- Bereket
- Su
- Toprak
- Ürün

Yukarıda saydığım ana unsurlar Friglerin dualarını, büyülerini ve mistik öğelerini oluşturur. Batılı bilim insanları Yunan

panteonunu örnek alarak Küçük ve Büyük Asya'nın etnolojik verilerini yorumlayarak hüküm vermeye çalışmışlar bu düşünce doğal olarak sonuç vermemiştir.

Antikçağ insanı dileklerini ağaca, toprağa ve kayaya kazıyarak *Tanrıya/Tanrılara* ulaşabileceğini düşünmüş ve Tapınaklara kazıdıkları yazıyı Doğu'ya doğru yaparak Tanrıya sunmuşlardır. Otantik Frig dini tapınımlarının somut tanıklarını oluşturan bu anıtlar ana kayaya oyulmuş cepheler, akarlar ve nişlerden oluşur. Bu anıtlar, tanrıçanın karakteri gereği çoğunlukla yerleşmelerin dışında ormanlık, ıssız ve gizemli doğanın ortasındaki kayalık alanlarda yer alır. Aslında, Matar Kubileya kültünde gök kubbenin altındaki uçsuz bucaksız doğa bütünüyle tanrıçanın tapınağıdır. Sonraları tanrıça, mimari bir yapıya dönüştürülen kayaların içinde yaşamaya devam etmiştir. Sembolik kapı her an tanrıçanın varlığını hissettirir. Kapı bir gün açılacak ve tanrıça kayaların derinliklerinden görünecektir.

Frig yazılarında sıklıkla gördüğümüz " ⊕ " Tanrı damgası Saymalıtaş kaya resmi örneklerinde rastladığımız, en erken Tanrı damgası örneklerdendir. Biçim olarak merkezden dört yöne açılan ve daire ile sonlanan şeritlerden ya da yine merkezden çevreye dağılan dört şeridin uçlarda çatal yapması ile meydana gelmektedir. Farklı kültürlerde de karşımıza çıkan ve yaygın bir biçime sahip olan damga, benzetme yoluyla "tekerlek" olarak da anılmaktadır. Friglerin hemen hemen bütün yazılarının içinde Tanrı tamgasını görmekteyiz.

Frig yazısında sıklıkla geçen ϟ bu karakter harf olarak "s"'nin karşılığıdır. Ancak birçok kitabede ya da petroglifte "*güneş*"

damgasıyla anlamlandırılmıştır. Yazıtlarda sıklıkla karşılaştığımız ᚠ karakteri Batılı bilim insanları tarafından "F" sesine karşılık verilse de gerçek anlamda "K" sesine uygundur. Sıklıkla geçen karakterlerden en önemlisi "ᛒ" olarak okunan bu karakterin birçok kültürde *hayat ağacını* ifade ettiğini görmekteyiz.

Bu bilgiler ışığında Frigler Tanrılarına bereketi arttırması, ruhların ışığa kavuşması, ürünlerin bol olması, suyun toprakla buluşması için dualar ederek güç dilemişlerdir. Kaya yazıtlarının Doğuya dönük yapılması Güneşi selamlamasıyla ilgilidir.

Frigce'nin anlamlandırılması diğer dillere göre kısıtlıdır. Aynı *sorun Trakça, Messapi dili, Lusitanya* dilindede vardır. Diller hem gelenekleri bakımından eksik, hem de bizim bu diller hakkındaki bilgimiz çoğunlukla yalnızca isimler ve antik notlar olarak açıklanan izah kelimeleri ile sınırlıdır. Frigce epigrafik belgelerde, bazı anlaşılabilir yazıtlarda ve antik dönem yazarlarına ait çalışmalardaki bazı dolaylı izah kelimelerinde, özellikle İskenderiyeli Hesychius (MS 5. yüzyıl sonlarında) adlı sözlükbilimcinin çalışmalarında ve ayrıca bazı diğer edebi kaynaklarda görülmektedir. Bu nedenle dilin yapısını yalnızca çok geniş bir yolla yeniden yapılandırabiliriz. [23]

Frig yazıtları, Friglerin ilk ortaya çıktıkları dönemi takiben, iki gruba ayrılır: Eski Frigce ve Yeni Frigce. Eski Frigcenin epigrafik yapısı, bilinen en eski kanıtlarla MÖ 8. yüzyıldan 3. yüzyıla kadarki süreç içerisinde, büyük bir kısmı parça halinde korunmuş olan 250 adet belge içermektedir. Bu sayıya yeni buluntular, özellikle Vezirhan'da bulunan en uzun yazıt ile Dokimeion'dan gelen bir

[23] Barbora Machajdíková In: Aktüel arkeoloji. - Č. 36 (2013), s. 72-71

kitabe eklenmektedir. MS 1. yüzyıldan 3. yüzyıla kadarki süreç içerisinde tarihlendirilen Yeni Frigce bulgular çoğunlukla bir lanet cümlesi içeren söz dizileri olarak tanımlanmıştır. Frigce, eski kaynaklarda, en son MS 5. yüzyılda yer alır. Frigce bir metni parçalara ayırmak, Eski Frigcenin noktalama işaretlerinin düzensizliği nedeniyle zordur.

Frigcenin yazılışı çoğunlukla sağa doğrudur ancak sola doğru ve ters dönmeli bir çift yönlü yazı şeklinde de yazılır. Bu çift yönlü yazım şeklinde yazıda her satır veya harf ters çevrilmiş olarak da yazılabilir. Frigce yazının ortaya çıkışı göreceli olarak Grek alfabesinin ortaya çıkışıyla aynı döneme rastlasa da Frigce yazı MÖ 8. yüzyıl başlarında zaten oluşturulmuştu. Frig yazısının uzun bir geçmişi vardır ve ilk ortaya çıkışı en erken MÖ 9. yüzyıla tarihlendirilir. Bilinen en erken tarihli Frigce belgeler, ilk Grekçe bulgulardan yarım yüzyıl erkene tarihlidir. Bu bilgi bize Friglerin bu yazıyı Anadolu'dan öğrendiklerini ve kendi dillerine yansıttıklarını gösterir.

Sonuç

Tarih bilimi, bütün kaynakların bulunup, ırk ve din ayrımı yapmadan objektif değerlendirmeyi zorunlu kılar. Ancak son yıllara kadar Batı merkezli uygarlık tarihi açıklamaları yeniden gözden geçirildiğinde anlaşılıyor ki sömürgeci zihniyetin, kibirli yaklaşımın Avrupa'yı ön planda tutuma hastalığı devam ediyor. Amacın bilim olması gerekirken istenilen siyasi düşünceye sokulabilecek malzemeler bütünü olarak görmek tamamıyla kompleksin bir göstergesidir.

Asya'dan Anadolu'ya ve Anadolu'dan Avrupa'ya doğru akan bir nehir gibi ilerleyen kültürel unsurlar, toplumların etkileşimi sayesinde gelişmiştir. Türklerin milli alfabe olma özelliğine sahip olan ancak alfabe aşamasına gelemeden yarı hece ile damga evreleri arasında gelişimini sonlandıran Göktürk (runik) yazılarının Anadolu'nun dört bir yanında göç yolları üzerinde bulunması garip bir tesadüf olmayacağı bu konuda bilimsel kaynaklar içerisindedir. Genel olarak Anadolu ve diğer Türki bölgelerde yer alan söz konusu piktogramlar, runik yazılar ve damgalarda en çok görülen motifler Türklerce kutsal olduğu bilim adamlarınca da sabit kılınan geyik, dağ keçisi, kurt ve av sahneleri gibi motiflerdir.

Makaledeki amacım kökeni Yunanlılara ve Greklere bağlanmaya çalışılıp Anadolu'yu taraflı yorumlarla anayurt yapmaya çalışanlara bütün bilimsel disiplinleri kullanarak yanıt vermekti. Umarım okuduğunuz bu makale Türk ve Dünya tarihine Avrupa'nın Doğuya bakış açısıyla değil de doğru veri ve yorumlarla katkı sağlayacaklara ilham kaynağı olur.

Son olarak ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün şu sözüne yer vermek istiyorum: '' *Bu sahne en aşağı 7 bin senelik Türk beşiğidir. Beşiğin içindeki o çocuk tabiatın yağmuruyla yıkandı. O çocuk tabiatın şimşeklerinden, yıldırımlarından, kasırgalarından evvela korkar gibi oldu; sonra onlara alıştı; onları tabiatın babası tanıdı, onların oğlu oldu. Bir gün o tabiat çocuğu tabiat oldu; şimşek, yıldırım, güneş oldu; Türk oldu. Türk budur. Yıldırımdır. Kasırgadır, dünyayı aydınlatan güneştir!* ''

KAYNAKLAR

Barbora Machajdíková In: Aktüel arkeoloji. - Č. 36 (2013), s. 72-71

E. Memiş , iskitlerin Tarihi, Çizgi Kitabevi, 2. Baskı , Konya 2005

E.Memiş, Hitit-Gaşka Mücadelesinde Tokat bölgesinin Yeri ve Önemi,Tokat Sempozyumu 1-3 Kasım 2012, Cilt I

Emre Erdan, Yerleşim Tipleri Işığında Anadolu'da Frig Kültür Varlığı, Cilt: 4, Sayı: 8, Temmuz 2016

Grotefend, G. F. "Remarks on Some Inscriptions Found in Lycia and Phrygia." Transactions of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland 3, no. 2 (1833): 329.

Görkem Kökdemir, PHRYGLER (M.Ö. 1200 – 330), s 9
Veli Sevin, 2003,

İsmail, Doğan, Runik Yazının Gelişim Coğrafyası ve Yayılma Sahası, Belleten, 2000

Leake, William Martin (1824). "Journey from Constantinople to Kónia." In Journal of a Tour in Asia Minor: With Comparative Remarks on the Ancient and Modern Geography of That Country, 1–2. London: John Murray, Albemarle-Street.

Ö. Çapar, Roma Tarihinde Magna Mater (Kybele) Tapınımı, D.T.C . Fak. Derg. XXIX /1-4 (1979)

SEVİN, V. 1998, ‘‘Elazığ Yöresi Erken Demir Çağı Muşkiler Sorunu’’

Seton Lloyd; çeviri: Ender Varinlioğlu, Türkiye'nin tarihi: Bir gezginin gözüyle anadolu uygarlıkları, Ankara: TÜBİTAK, 2007.

Marshall-Cornwall, J. (1965). “Three Soldier-Geographers.” The Geographical Journal,

I.M.Dyakonov. O metodah deşifrovki drcvnih tckstov, Moskva 1976
Young R.S.: Gordion Kazıları ve Müzesi Rehberi. Ankara, 1975.

Ö. Tanrıver, “Pisidia Epigrafik ve Arkeolojik Veriler Işığında Phryg ve Lyd Kimliği: Tymandos”